

Прадмова

Ёсць падзеі, якія ў народнай памяці, у духоўным жыцці застаюцца на стагоддзі, робяцца легендамі і перадаюцца з пакалення ў пакаленне. Адна з такіх падзей — Грунвальдская бітва. Яна не толькі вядомая гісторыкам, але памяць пра яе жывая ў літоўскім народзе. Памяць пра гэту бітву свяціла літоўскаму народнаму адраджэнню XIX ст., не забытая яна і цяпер. Мы прыгадваем не столькі жорсткае змаганне, колькі адплату захопнікам — нямецкім рыцарам, якія рабавалі Літву, палілі вёскі, людзей забівалі і гналі ў рабства. З балцкімі народамі ваявалі не толькі таму, што яны вызнавалі паганства. Нямецкім рыцарам патрэбныя былі землі. Для экспансіі яны выбралі ўсходнюю ўскраіну Балты і балцкія народы, што жылі там. Найцяжэйшы цяжар змагання з нямецкімі рыцарамі неслі літоўцы. Літва перажывала балючы, але вельмі прыгожы перыяд сваёй гісторыі, поўны драматычнага змагання за свабоду і права жыць на бацькоўскай зямлі.

Сістэмную экспансію нямецкіх рыцараў у Літву падтрымлівала Еўропа, якая высылала сюды сваіх ваяроў. Ордэн не саромеўся найагіднейшых інтрыгаў, паклёпаў, падманаў і падступстваў.

Да перамогі над рыцарамі на Грунвальдскім полі рыхтаваліся доўга. Гедымін са сваімі сямю сынамі стварыў моц Літвы, Альгерд на дапамогу жамойтам прывёў рускія палкі, а Кейстут навучыў жамойтаў выкарыстоўваць сілу супраць сілы, нападаць на нападнікаў і рыхтаваць паходы ў адказ ворагам у іхны край. Вялікі дыпламат і ваяр, Вітаўт зразумеў, што калі пад ціскам Ордэна ён пасунецца на ўсход, то канчаткова страціць Жамойцкую зямлю, а рыцары ўрэшце не спыняцца пры Нявежы. Дальнабачны Ягайла на дапамогу сабе запрасіў яшчэ і Польшчу. Такім чынам, адплата Ордэну ішла доўга, яе добра рыхтавалі: у бітву ўступіў добра арганізаваны саюз усходнееўрапейскіх народаў, на чале якога былі прафесійныя правадыры Ягайла і Вітаўт, добра абазнанія ў вайсковай стратэгіі і тактыцы. Шмат што вызначыла і маральная ды палітычная перакананасць ваяроў, а таксама моцная эканоміка, ад якой залежала ўзбраенне і забеспячэнне войска харчаваннем для людзей і кормам для жывёлы.

У Грунвальдскай бітве сутыкнуліся, з аднаго боку, польска-літоўскае войска, а з другога — войска Нямецкага ордэна ў Прусіі. І на адным, і на другім баку змагаліся прадстаўнікі шмат якіх народаў. У палках Вялікага Княства Літоўскага, апроч літоўцаў, былі беларусы, украінцы, рускія*, валахі, армяне, татары і іншыя. Аднак іх усіх згуртаваў і прывёў на Грунвальдскае поле вялікі князь літоўскі Вітаўт. Ніхто больш яму не дапамагаў. Ягайла прывёў польскія палкі і нанятых за дадзення Вітаўтам грошы чэхаў.

* М. Ючас ў сваёй працы часта мысліць сучаснымі нацыянальнымі катэгорыямі, хоць у дачыненні да падзей XIV—XV стст. гэта выглядае не заўсёды апраўданым. (Заўв. рэд.)

Літоўскія правадыры саюзнікаў, Ягайла і Вітаўт, вырашылі адным вялікім паходам на сталіцу Ордэна Марыенбург паступова разграміць войска ворага і пасля таго дыктаваць свае ўмовы. Яны меркавалі вярнуць Польшчы і Літве адабраныя ад іх тэрыторыі і спыніць далейшае прасоўванне Ордэна на ўсход. 15 ліпеня 1410 г. агрэсіўны Ордэн страціў сваю моц, гонар, маёмасць, замкі, падданых. Гісторык і ўшанавальнік Ордэна Ёган Фойгт пісаў:

Скончыўся вельмі важны і значны для Ордэна дзень: рыцары змагаліся ганарова і мужна, аднак разам з тым гэта быў і апошні дзень росквіту, моцы Ордэна, ішчасця краю, добра падданых. Ужо ад заўтра пачаліся бядоты, няшчасці і паўсюдны заняпад¹.

Грунвальдская бітва была міжнароднай падзеяй. Яна закранула шмат якія народы Сярэдняй і Усходняй Еўропы. Грунвальд — сімвал адзінства ўсходнееўрапейскіх народаў. У гэтай бітве было вырашана іх жыццёвае пытанне — быць або не быць. Таму няма чаго дзівіцца, што дагэтуль абставіны бітвы даследуюцца ў шмат якіх краінах Еўропы. Асабліва многа ўвагі гэтай падзеі надаюць польскія навукоўцы, крыху менш — нямецкія, чэшскія, скандынаўскія, італьянскія, амерыканскія і літоўскія гісторыкі.

Грунвальдская бітва — эпахальная падзея, якая спыніла крыжовыя паходы і агрэсію Нямецкага ордэна на Літву, злучыла заходнелітоўскія землі з літоўскай дзяржавай, незвычайна ўзняла аўтарытэт Літвы на Захадзе і ўмацавала ў прасторы Усходняй і Сярэдняй Еўропы літоўска-польскую дзяржаву. Пасля Грунвальдскай бітвы змяніліся суадносіны сілаў і погляд Еўропы на Ордэн. Падданыя Ордэна ўсё смялей спрабавалі супраціўляцца і змагацца за вызваленне.

Дагэтуль у многіх пытаннях няма згоды, асабліва ж спрачаюцца па такіх праблемах:

1. Колькі ваяроў брала ўдзел у бітве? Нам вядомая толькі колькасць палкоў, а колькі ў асобных палках было чалавек, мы, нягледзячы на ўсе гіпотэзы, ніколі не дазнаемся.

2. Хто сапраўды кіраваў саюзніцкім войскам у бітве — Ягайла ці Вітаўт?

3. Да чаго саюзнікі імкнуліся: а) ліквідаваць Ордэн?; б) толькі адабраць забраныя ў іх жамойцкія і добжынскія землі, а можа і Памор'е?; в) разграміць войска Ордэна і закрыць шлях далейшай агрэсіі?

4. Адыход літоўцаў падчас бітвы — манеўр ці змушаныя ўцёкі?

5. Выйграная была Вялікая вайна ці прайграная, бо аблога сталіцы Ордэна, што цягнулася сем тыдняў, скончылася беспаспяхова, а Торуньскі мір не даў чаканых вынікаў.

Аўтар паспрабуе выкласці свой погляд і падаць аргументы ў згаданых і іншых спрэчных пытаннях. Зусім магчымая рэч, што саюзнікі імкнуліся цалкам ліквідаваць ордэнскую дзяржаву і падзяліць паміж сабой раней захопленыя апошняй балцкія і славянскія землі.

¹ Voigt J. Geschichte Preussens. T. 4. Königsberg, 1836. S. 99.